

Asia: VN/4305/2022

Lausuntopyyntö maalittamisen rikosoikeudellista sääntelyä koskevasta arviomuistiosta

Yleistä

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

-

Maalittamisen määritelmä

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Arviomuistiossa esitellyissä maalittamisen määritelmässä korostetaan toiminnan järjestelmällistä luonnetta ja kohdehenkilön vaihtamisen sekä organisaatioiden toimintaan tai luottamukseen vaikuttamisen kaltaisia tavoitteita. Nämä ovat mielekkäitä maalittamisen muusta toiminnasta erottavina tunnusmerkkeinä, mutta tällaisiin ilmiötä kuvaaviin määrittely-yrityksiin sisältyy eräänlaisen kehäpäättelyn vaara, jos niihin nojaututaan liiaksi lainsäädäntötoiminnassa tai rikosprosessin eri vaiheissa. Todellisuudessa verkkoyhteisöjen ja häirintäkampanjojen järjestelmällisyyden aste vaihtelee huomattavasti, ja myös yhteen häirintäkokonaisuuteen (tai kohdehenkilön häiritseväksi kokemaa viestintään) osallistuvien yksittäisten henkilöiden motiivit voivat erota toisistaan huomattavasti. Rikosoikeudellisesta näkökulmasta vaarallista olisi, jos häiritseviä viestejä lähettävien yksittäisten henkilöiden motiiveja lähdetäisiin oletamaan tai päättelemään ilmiötä kuvaavaan määritelmään sisältyvien tunnusmerkkien pohjalta.

Eryteisesti huomautettakoon, että spontaaneja media- tai somekohuja ei tulisi lähtökohtaisesti niputtaa maalittamiskäsitteen alle, vaikka niiden kohteeksi joutunut henkilö voikin kokea viestinnän häiritseväksi. Näihin tilanteisiin ei tulisi pyrkiä puuttumaan maalittamista koskevan tunnusmerkistön säätämällä, vaan tällainen tunnusmerkistö tulisi (arviomuistion ehdotuksen tapaan) rajata tavoitteelliseen ja järjestelmälliseen joukkotoimintaan. Eri asia on, että myös spontaaneihin kohuihin voi liittyä yksittäisiä tekoja, jotka ovat jo nykyisen rikoslainsäädännön mukaan rangaistavia.

Tarve säätää maalittaminen rangaistavaksi ja rangaistavaksi säätämisen edellytykset

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Viitataan aiempaan Mika Illmanin laatimaan selvitykseen, jossa maalittamista koskevaa erilliskriminalisointia ei ole pidetty tarpeellisena.

Erillinen ilmiöpohjainen tunnusmerkistö on epäilemättä mahdollista laatia, mutta pelkästään se, että aiemmat rangaistussäännökset eivät kata maalittamisilmiötä yhtenä kokonaisuutena ei tarkoita sitä, etteikö niitä voitaisi nykyistä tehokkaammin hyödyntää tällaiseen toimintaan puuttumisessa.

Arviomuistiossa ei ole lähemmin arvioitu esimerkiksi EU:n digipalvelusäädöksen vaikutusta maalittamisilmiöön liittyvälle sääntelytarpeelle. Muutoinkin olisi toivottavaa, että aihepiiriin liittyvää sääntelyä pyrittäisiin kehittämään kokonaisvaltaisemmin eri sääntelykeinoja ja niiden yhteisvaikutuksia tarkastellen.

Maalittamisen tunnusmerkistö

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Ehdotettu tunnusmerkistö on täsmällisempi kuin eräät aiemmin ehdotetut tunnusmerkistöt ja yleisesti ottaen vähemmän ongelmallinen laillisuusperiaatteen näkökulmasta kuin aiemmat ehdotukset.

Ongelmallisena tunnusmerkistössä pidän painostamisen lisäämistä yleensä verkkorikosympäristössä suoritettavan sananvapausrikoksen tekotavaksi. Kuten arviomuistiosta käy ilmi, painostaminen on jo rikoslaisissa käytetty termi, mutta nykyiset käyttöyhteydet poikkeavat merkittävästi ehdotetusta tunnusmerkistöstä. Tietoverkossa julkaistavaan ilmaisuun perustuvissa rikoksissa ei esimerkiksi ole lähtökohtaisesti kyse sellaisesta alistaisesta suhteesta osapuolten välillä kuin ihmiskaupparikoksissa on tyypillistä.

Huomattavaa on myös, että tunnusmerkistöön kirjattuja sananvapautta suojaavia rajoitussäännöksiä ei ole ulotettu soveltumaan painostamiseen tekotapana, vaan ne koskevat ainoastaan ehdotetussa tunnusmerkistössä tarkoitettua "tiedon esittäminen" -tekotapaa. Jos painostamisella tarkoitetaan ehdotuksen perusteluissa viitatus sanakirjamääritelmän mukaisesti itsepintaista kehottamista, vaatimista tai taivuttelua, on kyse kiistatta sananvapauden kannalta relevantista toiminnasta. Eräänlaista painostamista etenkin poliittisissa yhteyksissä voidaan jopa pitää sananvapauden ydinalueeseen kuuluvana toimintana. Näin ymmärrettynä painostamista koskevan tekotavan sisällyttäminen tunnusmerkistöön, erityisesti ilman sitä koskevia rajoitussäännöksiä, voisi merkittävästi rajoittaa sananvapauden suojaamaa ilmaisua.

Jos tunnusmerkistö säädetään, painostamista koskevan tunnusmerkistötekijän poistamista on syytä harkita. Painostavat ilmaukset tulee vähintäänkin sisällyttää mainittuihin rajoitussäännöksiin. Kuten korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2022:8 ilmenee, tuomioistuimen on tosin yksittäistapauksessa suoritettava rajoitussäännöksiä vastaavaa sananvapauspunnintaa myös silloin, kun soveltuva rajoitussäännöstä ei tunnusmerkistössä ole (kohdat 21–22). Tapauksessa oli kyse vainoamisen tunnusmerkistöstä, ja kuten ratkaisussa todetaan, sananvapaudella voi olla merkitystä

vain tietyin kaltaisissa vainoamisteoissa. Sen sijaan maalittamiseen liittyvät painostamisloueisetkin teot olisivat nhdäkseen lhtokohtaisesti sananvapauden kytön kannalta relevanttia toimintaa, joten nimenomaisen rajoitussäännöksen säätäminen myös niitä koskevaksi olisi perusteltua.

Painostamistekotavan poistoa puoltaa osaltaan se, että uhkaus ehdotettuna tekotapana kattanee merkittävän osan sellaisista painostavista ilmauksista, joita ei ole pidettävä sananvapauden perusteella oikeutettuina. Toisaalta myös uhkausta koskevan tekotavan tarkentamista esimerkiksi laittoman uhkauksen tunnusmerkistöä vastaavalla tavalla olisi syytä harkita (uhkaukselta tulisi joka tapauksessa edellyttää kohdistumista henkilön turvallisuuteen tai hänen omaisuuteensa, tiettyä vakavuutta ja realistisuutta/toteuttamiskelpoisuutta).

Maalittamisen rangaistusasteikko

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Mikäli ehdotettu tunnusmerkistö säädetään, ehdotettu rangaistusasteikko on sinänsä hyvin perusteltu.

Maalittamisen yritys

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

On perusteltua, ettei maalittamisen yritystä säädetä rangaistavaksi. Tunnusmerkistö voi sinänsä täytyä jo melko aikaisessa vaiheessa, ja lisäksi (ottaen huomioon myös resurssikysymykset) poliisitoiminnassa olisi joka tapauksessa priorisoitava täytyneitä, luonteeltaan vakavampia ja vahingollisempia tekoja.

Syyteoikeusjärjestelyt

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

-

Salaiset pakkokeinot ja salaiset tiedonhankintakeinot

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

-

Ehdotusten vaikutukset

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

Ehdotettuun tunnusmerkistöön liittyy vaara siitä, että se rajoittaisi epäsuorasti pelotevaikutuksen kautta poliittista ja yhteiskunnallista kriittistä keskustelua, joka nauttii sananvapauden suojaa. Mahdollisen pelotevaikutuksen voimakkuutta on tosin vaikea ennakolta määrittää. Joka tapauksessa ilman huolellista yksittäistapauksellista sananvapauspunnintaa tuomioistuimissa ehdotus voisi myös tosiasiallisesti johtaa rikosoikeudellisiin sanktioihin, jotka eivät ole sananvapausnäkökulmasta hyväksyttäviä. Vaaran välttämiseksi tunnusmerkistöä olisi syytä täsmentää erityisesti poistamalla tekotavoista painostaminen tai rajoitussäännösten ulottamisella myös tähän tekotapaan.

Erillisen maalittamistunnusmerkistön hyödyt haitalliseen verkkohäirintään puuttumisessa vaikuttavat hyvin epävarmoilta. Varsin suuri osa ehdotetun tunnusmerkistön kattamasta toiminnasta on jo nykyisten säännösten puitteissa rangaistavaa. Suuremman ongelman muodostanevat jo nykyisin rikoksiin puuttuminen ja siihen tarvittavat resurssit.

Arviomuistiossa ei ole ennakoitu merkityksellisiä näyttöongelmia sen osoittamisessa, että maalittamisen käynnistäjän tarkoituksena on ollut saada aikaan henkilöön kohdistuva järjestelmällinen häirintä. Tätä näkökantaa voidaan pitää melko optimistisena ottaen huomioon maalittamistoiminnan luonteen ja sen, että maalittamisen käynnistäjä usein nimenomaisesti pyrkii häivyttämään omaa vastuutaan ja tarkoitusperiään. Arviomuistion mukaan "[t]arkoituksen tulisi käytännössä ilmetä suoraan käynnistäjän viestistä tai oltava ainakin pääteltävissä siitä" (s. 86). Tällaiset viestit kuitenkin muotoillaan usein hyvin monitulkintaisiksi.

Pidänkin todennäköisenä, että monissa tilanteissa tunnusmerkistön ja erityisesti siihen sisältyvien maalittamisen käynnistäjän tarkoitusta ja osallistujan tietoisuutta toiminnan luonteesta koskevien edellytysten toteutuminen näyttämisen osoittautuisi vaikeaksi. Vaikka saatavilla saattaakin olla jossain määrin sellaista näyttöä kuin arviomuistiossa on esitetty, ei se välttämättä ole riittävää ja se voi mahdollistaa vaihtoehtoisia selityksiä. Joka tapauksessa vähäisenkin yksilökohtaisen näytön kerääminen eri osallistujien tietoisuudesta voi olla tutkinnallisesti haastavaa ja aikaavievää, jos maalittamiseen on osallistunut satoja tai tuhansia ihmisiä. Tästäkin johtuen ilman merkittäviä resurssilisäyksiä rikosprosessiketjun eri vaiheissa ei voitane olettaa, että maalittamistapauksia pystyttäisiin saattamaan tuomioistuimiin juurikaan nykyistä enempää. Arviomuistioon sisältyvät esityksen taloudellisia vaikutuksia koskevat laskelmat (jakso 10.2.2) vaikuttavat ylipäänsä varsin optimistisilta.

Muut asiat

Voitte lausua tämän väliotsikon aiheesta alla.

-

Juhana Riekkinen
Oikeusinformatiikan yliopistonlehtori, Lapin yliopisto